

dr hab. Michał Staszczak
profesor uczelni
PWSFTviT im. L. Schillera w Łodzi

Łódź, 2 grudnia 2020r.

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Bogusławy Sztencel - Morawskiej
pt. Związki performansu i teatru postdramatycznego.
Na przykładzie spektaklu „Zmiana światła”.

Rozprawa doktorska pani Bogusławy Sztencel - Morawskiej traktuje o związkach między performansem a teatrem postdramatycznym na przykładzie spektaklu „Zmiana światła”, którego tekst napisała a całość wyreżyserowała. We wstępie pracy artystka po krótko wyjaśnia zagadnienie performansu powołując się na naukowe priorytety tego zjawiska, jednak jej głównym zainteresowaniem jest przede wszystkim „performance art” - forma sztuki, której pionierką była Carolee Schneemann.

Autorka pracy szczegółowo i konkretnie charakteryzuje tę dziedzinę sztuki. Podkreśla, że jest ona ciągłym procesem, zmieniającym się, wielonurtowym. Główną materią „performance art” jest ciało, seksualność, gender. „Performance art” jest interakcyjne a performer kreuje świat, nie naśladuje go. Publiczność ma nie tylko uczestniczyć w zdarzeniu, ale (co ważniejsze!) współtworzyć je. Jak pisze autorka „...w performansie (...) nie liczy się efekt - liczy się proces..”. Nie opowiada się tu historii, nie jest istotny mimetyzm. Po ciekawej próbie zdefiniowania czegoś tak nienamacalnego, czym jest „performance art” doktorantka przechodzi w swoich rozważaniach do zjawiska teatru postdramatycznego. Jego głównymi cechami są: forma prezentowania tekstu, który niekoniecznie musi być tradycyjnym komunikatem, przestrzeń, oprawa multimedialna, czy scenografia, mogąca stanowić nową rzeczywistość. Rola aktora w teatrze postdramatycznym zmienia swój punkt ciężkości - z tzw. „postaciowania” do „cielesności”. Po krótkiej teoretycznej części rozprawy pani Sztencel - Morawska opisuje przykładowe realizacje teatralne, w których można odnaleźć cechy charakterystyczne dla „performance art” jak i teatru postdramatycznego. Dokumentuje je zdjęciami, porównuje, posługuje się szerokim wachlarzem obejrzanych uważnie relacji, zarówno z polskiego jak i zagranicznego teatru. Pisze: „...Istotą jest (...) konstrukcja formalna tekstu ważniejsza od zawartości merytorycznej. Konstrukcja, a nie sensy, decyduje o tym, jakim rodzajem znaków, jakim kodem wykonawca porozumiewa się z odbiorcą..”

Następnie autorka przechodzi do głównego zagadnienia swojego doktoratu czyli do przedstawienia „Zmiana światła”. Pisze o tym, jak powstawał tekst, jak wyglądały przygotowania, próby, praca aktora/performera. Bardzo obszernie cytuje fragmenty tekstu, zwracając przy tym uwagę, że jego konstrukcja formalna jest ważniejsza niż jego merytoryczna treść. Tłumaczy zastosowanie rusztowania budowlanego jako najważniejszego rekwizytu a jednocześnie scenografii. Nieteatalna przestrzeń sprawiała, że dialog między występującym a zgromadzoną publicznością był bardziej wyrazisty. Autorka opisuje istotę barw czy dźwięków wykorzystywanych w zmianie światła. Elementem performatywności był też improwizowany dialog aktora z oświetleniowcem czy dźwiękowcem.

„...wejście w przestrzeń publiczności. Przestrzeń bezpośredniego kontaktu. Działania, w którym aktor/performer staje obnażony, pozbawiony wszelkich atrybutów, za którymi mógłby się schować. Nie ma partytury ruchu, nie istnieją wyznaczone rytmy. Nie ma postaci, emocji, ustalonych raz na zawsze tematów. Pozostaje sobą samym, odnosząc się do własnej sytuacji - personalnej i scenicznej.”

W czwartym rozdziale doktoratu, Bogusława Sztencel - Morawska opisuje pracę z aktorem, wyglądającą inaczej niż tradycyjnie. Ważnym jej elementem był dobór przestrzeni scenicznej, mającej „współdziałać” z aktorem oraz działania fizyczne poprzedzające pracę nad słowem mówionym. Dopiero potem następuje praca aktora nad tekstem (a raczej trzema jego płaszczyznami).

Doktorantka zamieszcza obszerną wypowiedź aktora występującego w spektaklu - Marcina Misiury, który szczegółowo opisuje trudności, jakie napotkał na swojej drodze, angażując się w ten projekt. Aktor koncentruje się tu na wymagającej relacji z publicznością, na budowaniu wspólnego z nią świata.

Kolejnym tekstem, który autorka przytacza w swojej pracy, jest fragment artykułu o „Zmianie światła” Violetty Kutlubasis - Krajewskiej, kuratorki sztuki i dyrektorki Centrum Sztuki WRO. Kutlubasis - Krajewska zwraca uwagę na ważny aspekt uczestnictwa autorki wraz z aktorem w tym przedstawieniu. Jej rola polegała między innymi na włączaniu muzyki z telefonu komórkowego, jednak ważniejsze było pozostawanie w stałym kontakcie z aktorem. To także zabieg performatywny, obok tekstu, scenografii, przestrzeni, aktora i interakcji z publicznością. Wszystkie te elementy, tak charakterystyczne dla performansu można było odnaleźć w „Zmianie światła”.

Ciekawym zagadnieniem jest także sama motywacja do realizacji spektaklu. Była nią mianowicie próba wyprodukowania innego, istniejącego już tekstu, co z różnych powodów okazało się niewykonalne. Tekst „...powstał z konieczności. Z konieczności, ponieważ z przyczyn ekonomicznych nie można było użyć tekstu obcego autora oraz z konieczności buntu wobec tej sytuacji. Szerzej, sytuacji młodego artysty, który chcąc zadośćuczynić potrzebie twórczego działania musi manewrować wśród wymogów formalnych podejmując równocześnie rozmaite, niezwiązane ze

sztuką prace. W zasadzie to tekst odnoszący się do osobistej sytuacji aktora, który go wykonywał.”

Opis pracy nad spektaklem autorka urozmaica wieloma zdjęciami, a w załączniku znajdujemy tekst omawianej przez nią „Zmiany światła”.

Bogusława Sztencel - Morawska opisuje tworzenie swego performansu „od podszewki”, jest w stanie wytłumaczyć wszystko, co się w nim dzieje. Jej koncepcja jest przemyślana, szczerza i wiarygodna. Trudno przecież pisać o czymś tak w swoim założeniu niekonkretnym, niedokończonym, żywym jak performans. Jej się to udaje.

Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Bogusławy Sztencel - Morawskiej pt. *Związki performansu i teatru postdramatycznego. Na przykładzie spektaklu „Zmiana światła”* spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim określone w Ustawie z dn. 14 marca 2003r. (z późniejszymi zmianami) o stopniach naukowych i tytule w dziedzinie sztuki. W związku z tym stawiam wniosek o przyznanie pani mgr Bogusławie Sztencel - Morawskiej stopnia doktora w dziedzinie sztuki, dyscyplinie sztuki filmowe i teatralne.

dr hab. Michał Staszczak
profesor Uczelni

